

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**FRIEDRICH WILHELM NIETZSCHE
KRITIKA NÁBOŽENSTVÍ A KŘESŤANSTVÍ**

Tomáš Holub

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

**FRIEDRICH WILHELM NIETZSCHE
KRITIKA NÁBOŽENSTVÍ A KŘESŤANSTVÍ**

Tomáš Holub

Vedoucí práce:

PhDr. Stanislav Stark, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Obsah

1. ÚVOD	5
2. FILOSOFIE F. W. NIETZSCHEHO	7
2. 1. kulturně-historicko-filosofický kontext.....	7
2. 2. křesťanství jako výsledek resentimentu.....	18
2. 3. sebetřýzeň ve jménu boha	21
2. 4. askeze ovečky	24
2. 5. židovské kořeny	25
2. 6. Ježíš první a poslední křesťan	27
2. 7. buddhismus a křesťanství	30
2. 8. cíl kritiky - nadčlověk.....	33
3. ZÁVĚR.....	36
4. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	38
4. 1. primární literatura	38
4. 2. sekundární literatura.....	39
5. RESUMÉ	40

1. ÚVOD

Název bakalářské práce je Friedrich Wilhelm Nietzsche: Kritika náboženství a křesťanství. Nietzsche vystupuje jako silná osobnost, která se nebojí kritizovat prakticky vše (zejména křesťanství). Jeho filosofování je zároveň často rozporuplné, jakoby si s každým, kdo čte jeho díla, pohrával, přesto jeho díla jsou čtivá a na první pohled lehce pochopitelná, což vede mnohé ke špatné interpretaci jeho myšlenek. Na jedné straně tak bývá obdivován na straně druhé kritizován a zatracován. Často bývá spojen s nacismem (neoprávněně), důvodem je špatné pochopení jeho pojmu nadčlověk.

Ve své kritice odhaluje přetvářku a snaží se přimět ostatní k vytvoření vznešené pravé morálky, cílem je posílit lidstvo jako takové. Záměrem bakalářské práce je tedy prozkoumání Nietzscheho filosofie s důrazem na jeho kritiku náboženství (zde je opět nesprávně označován za ateistu) a především křesťanství. Toto zkoumání bude v sobě zahrnovat nutné obeznámení se základy Nietzscheho filosofie, vlivu kulturního, historického a zasazení do kontextu vzhledem k jeho smýšlení a názorům, aby jeho myšlenky mohly být správně vyloženy. Práce by tak měla obsahovat ucelený výstup vysvětlující, proč se Nietzsche staví k tomu či onomu a jakými argumenty či logickými pochody svá tvrzení podpírá.

Pracovat budu s několika knihami, které budou mít zásadní význam pro dané téma. Ostatní knihy, které zde nebudou použity, využiji zajisté také, ovšem jejich význam bude například pouze doplňující či je možné, že je shledám pro tuto práci jako nepřínosné, ale i tak budou uvedeny v seznamu literatury. Pro obeznámení s Nietzscheho životem použiji jím sepsaná díla (viz primární literatura) a pokud budou i přesto přetrvávat nejasnosti, použiji sekundární literatury.

Jelikož budu pracovat s filosofickými zdroji, hlavní metodou bude interpretace a komparace. Se zdroji, nebo s knihami, které napsal Nietzsche, nebudu postupovat chronologicky (myšleno, při výkladu hlavního tématu). Cílem práce je představení vrcholné filosofie vztahující se k tématu, ke které

dospěl ke sklonku svého života. Během svého, nejen filosofického, vývoje Nietzsche své názory stále propracovával, popíral a dále rozvíjel nebo některé zavrhoval. Přestože, by bylo velmi zajímavé, jak se jednotlivé názory proměňovaly a vytvářely, tak v rámci bakalářské práce už není možné toto zahrnout z důvodu velkého rozsahu. Samozřejmě sled knih, jak byly vydávány, bude uveden. Pokud dojde k výraznému posunu v názoru, je možné, že bude zmíněn, nebude to ovšem pravidlem, pro případ, že by mi bylo vytýkáno, že jsem přeskočil a nezmínil některé myšlenky z nějakého díla. Nietzscheho filosofie je nejednoznačná a umožňuje rozdílné interpretace, ke konfrontaci či komparaci názorů použiji opět sekundární literatury.

V první kapitole bakalářské práce se pokusím v krátkosti shrnout Nietzscheho život, jak vyrůstal, jaké měl rodinné zázemí, ve kterých školách studoval. Měla jeho rodina vliv na jeho uvažování? Byl by stejně úspěšný, i kdyby nebyl dobře finančně zaopatřen? Důležitým aspektem bude i postupně se rozvíjející psychická choroba, která mohla ovlivňovat jeho myšlení. Pokusím se zjistit, proč a co jej vedlo k zřeknutí se víry a započít kritiku náboženství. Jakých vědeckých úspěchů dosáhl a jak byl přijímán ostatními filozofy a společnostmi? Lze vnímat filosofii nadčlověka tak, že silní mohou ovládat slabé, zneužít slabé pro svůj prospěch. Je to pouze špatná interpretace či to opravdu Nietzsche takto myslel? Také občas zaznívá, že Nietzsche je ateista, což není úplně tak pravda. Tato část tedy bude neméně důležitá, myslím, že nelze dostatečně pochopit Nietzscheho filosofii pouze na základě jednotlivých děl, přestože Nietzsche říká: „Jedno jsem já, něco jiného mé spisy.“¹, a dále bude sloužit k objasnění či vyvrácení některých mýtů spojených s Nietzsche.

¹ NIETZSCHE, Friedrich. *Ecce homo*. Vyd. 1. Praha: Naše vojsko, 1993. S. 114.

2. FILOSOFIE F. W. NIETZSCHEHO

„Jsme hyperborejci², -víme dosti dobře, jak žijeme stranou.“³

2. 1. kulturně-historicko-filosofický kontext

Citace v úvodu této kapitoly nám nastiňuje Nietzscheho postavení ve společnosti. Celý život se Nietzsche něčím odlišoval, stál stranou, počínaje jeho rolí v rodině po smrti otce až po jeho filosofii, jdoucí proti tehdejší, obecně uznávaným názorům. Nietzsche sám se snažil sblížit s lidmi, jaksi zapadnout, ovšem vlivem okolností či jeho svébytnými postoji se mu to pramálo dařilo. Ke konci svého života, kdy jeho nemoc získávala na intenzitě, byl nakonec rád, že již není schopen sám číst a musí ležet na lůžku, v ústraní, což pro něj znamenalo jediné - přemýšlet. Činnost, které si cenil nejvíce. Toto období pro něj bylo tím nejšťastnějším a literárně nejplodnějším. „ - Zde mi přispěchalo na pomoc ono zlé dědictví po otci - v zásadě předurčení časně smrti. [...] Nemoc mi rovněž dala právo, dokonale zpřevracet všechny své zvyklosti; dovolila, *přikázala mi zapomenout, nutkavostí* mne omezovala na klidné ležení, zahálku, čekání a trpělivost ... Ale to přece znamená myslet! Mé oči samy učinily konec všemu knihomolství, rozuměj, filologii: Byl jsem spasen od „knihy“, po léta jsem už nic nečetl - *největší* dobrodiní, které jsem kdy prokázal! - Ono nejspodnější „Já sám“, takřka zasypané, takřka umlčené stálým *musíš-naslouchat* jiným „Já sám“ (a to přece znamená číst!), procitalo pomalu, nesměle, nejistě - ale konečně *znovu mluvilo*.“⁴

Život Friedricha Wilhelma Nietzscheho započal 15. října 1844 ve vesnici Röcken poblíž Lützeniu. Byl synem Carla Ludwiga Nietzscheho, jenž byl domácím učitelem, vychovatelem a později i knězem v Röckenu. Nietzsche už

² hyperborejci - podle řecké mytologie vzdálený národ, obývající mimo známý svět („za severním větrem“) v rajském kraji, uctívající Apollóna.

³ NIETZSCHE, Friedrich. *ANTIKRIST pokus o kritiku křesťanství*. Vyd. 1. Bratislava: SandS, 1991. S. 7.

⁴ NIETZSCHE, Friedrich. *Ecce homo*. Vyd. 1. Praha: Naše vojsko, 1993. S. 128.

v dětství projevoval nevoli k pravidlům a podřizování se. V dětství již psal básně, komponoval vlastní skladby a měl rád vědomosti. Také zdědil lásku k hudbě po otci. Celá rodina se vyznačovala značným sebevědomým a povýšenectvím, patrně to plynulo z legendy, že jejich předkem byl polský hrabě. Co dále ovlivnilo Nietzscheho život, bylo dědictví po strýci z otcovy strany, který odkázal rodině svůj majetek a tak se Nietzsche nemusel strachovat o svoji obživu.

Ovšem co je důležité, Nietzscheho otec umírá roku 1849 ve svých 36 letech, Nietzschemu je tehdy 5 let. Od té doby je jediným mužem v rodině, žije s matkou Franziskou, sestrou Elisabeth, babičkou a dvěma tetami. Rodina byla velmi řádná a zbožná, až úzkostlivě prudérní vyznávající luteránství. Nietzschemu se dostávalo patřičného obdivu ze strany žen. Ve spojení s jeho vysokým sebevědomým a vědomým své výjimečnosti, začal Nietzsche považovat ženy za slabší, méně hodnotné než muže. V souvislosti s tím vyvstává otázka antifeminismu. Ve většině případů tomu tak skutečně je, Nietzsche chce zachovávat a rozlišovat tradiční mužské a ženské role. Hlavní tíha odpovědnosti má být na muži. „Záliba v ženách, jakožto bytostech snad menších, ale jemnějších a lehčích. Jaké štěstí, setkávati se s bytostmi, které mají v hlavě stále tanec a pošetilosti a ozdoby! Byly potěšením všech napjatých a hlubokých mužských duší, jejichž život je zatížen velkou odpovědností.“⁵ „Konečně: žena! Jedna polovina lidstva slabá, typicky nemocná, proměnlivá, nestálá - žena potřebuje síly, aby se k ní přimkla, z náboženství slabosti, které uctívá jako božské, potřebuje býti slabá, milovat, býti pokorná; nebo lépe, činí silné slabými, vládne, když se podaří silné přemoci.“⁶ Ovšem, stejně jako jeho filosofie není zcela jednotná, i názor na ženy není pouze černý, v některých svých výrocích ženy oceňuje. „Chci říci, že svět je pln krásných věcí a přece je chudý, velice chudý na krásné okamžiky a na odhalení těchto věcí. Ale možná je právě v tom nejsilnější kouzlo života: spočívá na něm zlatem protkaný závoj krásných možností, mnohoslibný, vzdorný, ostýchavý, výsměšný, soucitný, svůdný. Ano, život je žena!“⁷ Přáním ženy má být: „Kéž porodím nadčlověka!“⁸

⁵ NIETZSCHE, Friedrich. *Duševní aristokratismus*. B.p.v. Olomouc: Votobia, 1993. S. 13.

⁶ Tamt., 75 s.

⁷ NIETZSCHE, Friedrich. *Radostná věda*. Vyd. 3. Praha: Aurora, 2001. S. 197.

Podobně kritizuje i manželství, které podle něj ztratilo svoji hodnotu a smysl. Vše je otázkou pouhého pudu a majetnického chtíče.⁹ Leč i přes toto opovrhování manželstvím, několikrát žádal o ruku, poprvé slečnu Trampedachovou (zde šlo spíše o vyslovení se z nutnosti) a po druhé Lou Salomé¹⁰, kterou opravdu miloval. Obě nabídky byly neúspěšné.

Po smrti otce roku 1850 se celá rodina přestěhovala do Naumburku. Nietzsche tak musí navazovat nová přátelství, je to období, na které nerad vzpomíná. O něco později, když začal chodit na soukromé gymnázium, se spřátelil s Wilhelmem Pinderem a Gustavem Krugem. Později společně utvoří umělecko-literární spolek. V té době již Nietzsche sám komponuje, skládá básně a projevuje své nadání. Také se seznamuje s klasickou hudbou Richarda Wagnera, kterého naprosto obdivoval.

Ve čtrnácti letech je přijat na prestižní zemskou školu Schulpforta, zde se mu dostane kvalitního vzdělání, ale i vojenskému drilu a tuhé kázni. Světlou chvílí této doby je nové přátelství s Paulem Deussenem, společně jsou v roce 1861 konfirmováni¹¹. Brzy poté začne Nietzsche pochybovat o křesťanském náboženství. Co způsobilo, změnu v názorech není zcela jasné. Sám Nietzsche to ve svých dílech přímo neobjasňuje (ani v *Ecce homo*). Dle Iva Frenzela to byl pozvolný vývoj na základě logického a filologického vzdělání. „[...]”; nevíme nic ani o duševních mukách, ani o nějaké katastrofické krizi, která by vedla ke zhroucení víry. K pochybnostem o křesťanství a k jeho naprostému odmítnutí dospěl Nietzsche postupně, byl to zprvu spíš nezamýšlený důsledek vzdělávání, a proto mohl později oprávněně prohlásit tento obrat za proces klidného a bezbolestného osvobození.“¹² Ke konci studií na Schulpfortě napíše latinskou práci o *Theognidovi z Megary, pokus o souhrnný obraz člověka a jeho díla*.

V roce 1864 přestupuje Nietzsche na univerzitu v Bonnu. Zde se Nietzschemu dostane konečně volnosti, snaží si užívat studentského života, leč zakrátko jej to omrzí a opět se vrací ke studiu a vlastní tvorbě. O rok později

⁸ NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*. B.p.v. Olomouc: Votobia, 1995. S. 58.

⁹ NIETZSCHE, Friedrich. *Ecce homo*. Vyd. 1. Praha: Naše vojsko, 1993. S. 74.

¹⁰ FRENZEL, Ivo. *Friedrich Nietzsche*. Vyd. 1. Praha: Mladá Fronta, 1995. S. 109—110.

¹¹ obřad dospělosti u protestantské církve

¹² FRENZEL, Ivo. *Friedrich Nietzsche*. Vyd. 1. Praha: Mladá Fronta, 1995. S. 22—23.

přestoupí na univerzitu do Lipska, kde se na popud profesora Friedricha Wilhelma Ritschla vrací k filologii, pokračuje v díle o Theognidovi, a zabývá se Aristotelem. Záhy se seznamuje s filosofií Arthura Schopenhauera¹³, zejména jej inspiruje dílo *Svět jako vůle a představa* (1819). V Nietzsche se začíná probouzet filosofické myšlení. V roce 1867 nastupuje roční vojenskou službu, po ukončení služby se seznamuje v Lipsku s Richardem Wagnerem. Oba k sobě chovají vzájemný obdiv, neboť Wagner četl Nietzscheho spisy. Společným tématem je filosofie Schopenhauera, vzniká tak přátelství, které bude Nietzscheho ovlivňovat a bude se o něm mnohokrát zmiňovat ve svých dílech. Na přímělu profesora Ritschla v roce 1869 získává Nietzsche mimořádnou profesuru na basilejské univerzitě za své filologické práce a o rok později na základě svých článků, publikovaných ve vědeckém časopise profesuru řádnou. V téže době narůstá i jeho kritický postoj k filologii, jako vědě hromadící informace, ale zcela slepé. Pouze ze zkoumání historie nelze pochopit přítomnost, je potřeba i problematické přítomnosti pro porozumění a objektivní vědění.

Zřeknutí se víry pro Nietzscheho muselo dozajista znamenat životní krizi, přestože se osvobodil, musí nalézt nové uchopení svého života. Útěchou je mu právě Schopenhauer. „*Neměl jsem tehdy zrovna pevnou půdu pod nohama, byl jsem sám, bez pomoci, s několika bolestnými zkušenostmi a zklamáním, bez zásad, bez nadějí, bez jediné radostné vzpomínky.*“¹⁴ Je zajímavé, položit si otázku, zda přijetí filosofie bylo intelektuální rozhodnutí či emocionální vyplývající z krize. Frenzel píše: „[...] Nietzsche, syn teologův, kterému dotek s přísnou vědou zničil dětskou víru, klade na uvolněné náboženským

¹³ Schopenhauer Arthur (1788—1860) německý filosof, představitel iracionalismu. Jeho filosofie je zaměřena na subjekt, na člověka. Svět je určen prostřednictvím člověka, jenž si vytváří svět jako představu (jev tohoto světa). Svět je vytvářen a ovládán slepým pudem, vůlí (svět „o sobě“), která se projevuje zejména vůlí k životu. Člověk je produktem oné vůle, která jej nutí uspokojovat své potřeby, nutí jej žít. Touha a aktivita k uspokojení potřeb způsobuje člověku utrpení. Člověk se může tohoto utrpení zbavit svojí smrtí (toto Schopenhauer odmítá) či jen zmírnit askézí. Poslední možností je umění, jehož prostřednictvím lze na chvíli zapomenout na utrpení.

¹⁴ FRENZEL, Ivo. *Friedrich Nietzsche*. Vyd. 1. Praha: Mladá Fronta, 1995. S. 34.

povznesením povznesení prostřednictvím filosofie.“¹⁵ Ovšem Hollingdale píše něco jiného. „*Svět jako vůle a představa* nahradil bibli. Nebylo to intelektuální rozhodnutí: byla to konverze, únik z krize.“¹⁶

Přátelství mezi Nietzschem a Wagnerem se nadále prohlubuje, stává se rodinným přítelem a v jeho domě v Tribschenu je vždy vítán. Mezitím se v roce 1870 účastní německo-francouzské války jako dobrovolný ošetřovatel, která pro něj nemá dlouhého trvání, neboť se nakazil záškrtem a úplavicí. Vrací se tedy ke své vědecké činnosti a v letech 1871—1872 vydává dílo *Sokrates a řecké tragédie*, jež je potom součástí *Zrození tragédie aneb Řecko a pesimismus* (doplněné v roce 1886 o kritiku s nadpisem *Pokus o sebekritiku*, „Ale ta kniha, v níž se tenkrát vybíjela má mladická odvaha a pochybovačnost - jaká to *nemožná* kniha [...] Zbudovaná ze samých překotných a předčasných, zelených a víc než zelených prožitků [...].“¹⁷). Nietzsche se odpoutává od filologie. Začíná jeho vlastní cesta kritiky, sarkasmu a filosofie. Ve svých třiceti letech dosáhl vědeckého uznání, časové volnosti a finanční bezstarostnosti. „Osamělého outsidera a rozhněvaného proroka z něj nakonec neudělalo prostředí - nikdo ho do této role nenutil. Zvolil si cestu sám, [...].“¹⁸

Ve *Zrození tragédie* přichází Nietzsche s novým výkladem apollinského a dionýského principu, dvou živlů. Současný svět je viděn „sokratovsky“, přísně racionálně. V racionalitě je spatřována krása, převládá zde apollinský prvek, dochází tak k jednostrannému pohledu. Dle Nietzscheho má být svět vykládán na základě duality protikladných živlů. Jeden bez druhé nemůže existovat. „Apollón je bůh snu, krásy, individuace a zdání, Dionýsos bůh opojení, vůle, jednoty a utrpení.“¹⁹ Člověk, jenž spatří „Dionýsa“, pravou podstatu, propadne zoufalství, rezignuje na vůli k životu. Ovšem Apollón jej přivádí zpět k přitakání životu svým jasem, zdáním a krásou. Tím překonává Nietzsche Schopenhauerův pesimismus, že život je utrpení. V člověku se opět probouzí

¹⁵ Tamt., 45 s.

¹⁶ HOLLINGDALE, R. J. *Nietzsche*. B.p.v. Olomouc: Votobia, 1998. S. 69.

¹⁷ NIETZSCHE, Friedrich. *Zrození tragédie z ducha hudby*. B.p.v. Praha: Studentské nakladatelství Gryf, 1993. S. 4.

¹⁸ FRENZEL, Ivo. *Friedrich Nietzsche*. Vyd. 1. Praha: Mladá Fronta, 1995. S. 57.

¹⁹ KOUBA, Pavel. *Nietzsche. Filozofická interpretace*. Vyd. 2. Praha: OIKOYMENH, 2006. S. 21—22.

vůle k životu. Oba prvky mezi sebou neustále soupeří, apollinský spoutává dionýský, dává mu tvar, jas a individuaci. Dionýský zase uvolňuje apollinský, dává mu hloubku, pohyb a jednotu. „[...] zdání zakrývá hrozivou, ničivou povahu skutečnosti a tato skutečnost boří zdání.“²⁰ Dostáváme se tak k tragickému vidění světa, ovšem nikoliv v negativním slova smyslu. Ke znovuobjevení tragédie nám má pomoci Schopenhauerova filosofie a Wagnerovo umění. Poprvé se v knize dostává i na kritiku křesťanství. „Opravdu ryze estetické vykládání a ospravedlňování světa, tedy vlastní nauka této knihy, nemá příkřejšího protikladu než v nauce křesťanské, která jest a chce být *pouze* morální a svými absolutními měrami, na příklad již svým dogmatem o boží spravedlnosti, odkazuje umění, každé umění, do říše lži, tedy je popírá, odsuzuje, ztracuje.“²¹ Nový Nietzsche je vřele přijat mezi přáteli, avšak ve vědeckých kruzích ztrácí na své vědecké vážnosti.

Od roku 1873 je Nietzsche intenzivněji sužován nemocemi, pomineme-li bolest hlavy, problémy očí a žaludku. V letech 1873 —1876 vznikají *Nečasové úvahy (David Strauss, vyznavač a spisovatel; O užitku a škodlivosti historie pro život; Schopenhauer jako vychovatel; Richard Wagner v Bayreuthu)*. V roce 1873 napíše ještě spis *O pravdě a lži v mimomorálním smyslu (vydán až posmrtně)*, kde si pokládá otázku, co je to pravda. Existuje vůbec něco jako „pravda o sobě“? Nietzsche tvrdí že nikoliv. Člověk na počátku svého společenského života vytvořil konsensem ze lži pravdu, jež je ve službách intelektu, na což v průběhu věků zapomněl, současně jeho pohled na svět je čistě antropomorfní a na každého jinak subjektivně působící. Člověk nemá jak vyjádřit „věc o sobě“, vše to jsou pouhá přirovnání, metafory vztažené k člověku, který je jejich mírou.

První *Nečasová úvaha*, jak je již z názvu patrné, se zabývá kritikou Davida Strausse, (jehož knihu *Život Ježíšův* Nietzsche v mládí četl). Strauss je pouze zástupným motivem, Nietzsche se hlavně zabývá německou společností. Říká, že vítězství nad Francií neznamena i vítězství německé kultury, protože francouzská kultura existovala dříve, tudíž je na ní ta německá

²⁰ Tamt., 23 s.

²¹ NIETZSCHE, Friedrich. *Zrození tragédie z ducha hudby*. B.p.v. Praha: Studentské nakladatelství Gryf, 1993. S. 6.

závislá. „[...] neboť co může být trapnějšího než vidět, že znetvořený člověk se natřásá před zrcadlem jako kohout a vyměňuje si obdivné pohledy se svým obrazem?“²² Znalosti a vědomosti nejsou kulturou, tou je jednota uměleckého slohu. Za typického filistra (opak Syna Múz, opak umělce, pravého člověka kulturního) je označen Strauss, který jest přesvědčen o své kulturnosti. Filistr je utvrzován svým okolím o své pravdě a již nic nového nehledá. Německý duch je pohoršován vším vpravdě produktivním, tvůrčím. V závěru knihy se Nietzsche pozastavuje nad úrovní německého jazyka, která se neustále degraduje, přičemž jazyk je to, co udrželo německého ducha pohromadě. „Dokud totiž bude považováno za nečasové, co vždy bylo na čase a dnes je na čase a nutné víc než kdy jindy - říci pravdu.“²³

Druhá nečasová úvaha kriticky popisuje soudobý historismus. „Nečasová je i tato úvaha, protože se zde pokouším rozumět něčemu, nač je doba právem hrda, jejímu vzdělání historickému, jako škodě, vadě a nedostatku, [...]“²⁴ Měřítkem pro přístup k historii je plastická síla člověka, národa či kultury, tedy síla svébytného růstu a přitakání tak životu. Přístup k historii se dělí na historický, nadhistorický a nehistorický. Lidé s historickým přístupem shledávají minulost jako nepřilíš vydařenou, proto se upínají k budoucnosti, doufají, že se již poučili z minulého a pravé štěstí na ně stále čeká. Nadhistorický přístup neočekává od budoucnosti nic převratného, vše již bylo, vše se již odehrálo. „[...] minulé a přítomné je jedno a totéž, totiž ve vší rozmanitosti typicky stejný a jakožto stálá přítomnost nepomíjivých tipů statický útvar neměnné hodnoty a věčně stejného významu.“²⁵ Takovýto pohled nedává člověku důvod k dalšímu žití. Nehistorický přístup slouží životu, neznamena to ovšem, že člověk zcela zapomene na minulost (to mohou pouze zvířata), ale nachází jistou rovnováhu mezi historičnem a nehistoričnem, Dostává se mu tak odvahy konat a tvořit vlastní dějiny. Člověk žije daleko intenzivněji přítomným okamžikem. Nietzsche dále rozlišuje tři druhy historie a to monumentalizující, antikvární a kritickou. Monumentalizující připomíná člověku vrcholné okamžiky

²² NIETZSCHE, Friedrich. *Nečasové úvahy I*. Vyd. 2. Mladá fronta, Praha 1992. S. 7.

²³ Tamt., 81 s.

²⁴ Tamt., 84 s.

²⁵ Tamt., 92 s.

minulosti, které pokračují napříč časem, a může jich být opět dosaženo. Dává člověku odvalu, posiluje jej, i kdyby to znamenalo jít smrti vstříc. Je oslavována při lidových slavnostech či náboženských svátcích, ale někdy je těžké ji rozeznat od fikce. „Monumentální historie klame analogiemi: svůdnými podobnostmi podněcuje srdnatého k opovážlivosti, nadšeného fanatismu, [...], vidíme zanikat říše, vraždit knížata, [...], znovu se množí počet dějinných „účinků o sobě“ bez dostatečných příčin.“²⁶ Antikvární historie přistupuje k minulému s úctou, tomu co je léty prověřeno a zaslouží si pietu. Z toho plyne nevěle ke všemu novému, jež by znevážilo staré hodnoty. Minulost je idealizována. Aby něco mohlo vzniknout, žít, musí zároveň něco zaniknout, to je základem kritické historie. Minulé je podrobena kritice, rozsudek vylašuje život a člověk hledí do budoucna, což znamená vzestup života.

Třetí a čtvrtou nečasovou úvahu věnuje Nietzsche Schopenhauerovi a Wagnerovi. Hledá vzory své doby, kteří by inspirovali ostatní k vytvoření tragické kultury, kteří by vychovávali a navázali tak na tragickou řeckou kulturu přetnutou Sokratem. „to jsou opravdoví lidé, ona, už ne zvířata, filosofové, umělci a světci; [...].“²⁷ „Je to základní myšlenka kultury, která před každého z nás staví jediný úkol: *napomáhat zrození filosofa, umělce a světce v nás i mimo nás a pracovat tak na završení přírody.*“²⁸ Přestože Nietzsche nešetří chválou, již to není slepé a naivní přebírání názorů a myšlenek. V té době už má Nietzsche svůj vlastní svět, kterým si udržuje odstup od obou. Aby se člověk mohl nazývat filosofem, nesmí studovat učenou historii (opět kritika historismu), která nedokáže osvětlit celkový význam života, co je v dějinách a kultuře velkého. Dle Pavla Kouby hold Schopenhauerovi a Wagnerovi je způsobem, jak se s nimi loučí. „K některým formulacím se Nietzsche ostatně později vrátí, zejména v případě Wagnerově, aby jich s opačným předznamenáním využil k ostré kritice. Bez těchto úvah nelze pochopit obrat, k němuž v Nietzscheově myšlení došlo právě roku 1876, když psal úvahu Richard Wagner v Bayreuthu, a který je jedním z klíčů k „dlouhé logice“ Nietzscheovy filosofie. Tato „dlouhá

²⁶ Tamt., 96 s.

²⁷ NIETZSCHE, Friedrich.: *Nečasové úvahy II.* Vyd. 2. Mladá fronta, Praha 1992. S. 46.

²⁸ Tamt., 47—48 s.

logika“ je plná zvrátů, a ve svém celku proto nesnadno přehlednutelná a uchopitelná; Nečasové úvahy nám umožňují poznat její výchozí intenci.“²⁹

V roce 1878 vrcholí odcizení Nietzscheho a jeho vzoru Wagnera, je to naposledy kdy se spolu vidí u příležitosti uvedení Wagnerovy opery Parsifal s typicky křesťanskou tématikou. Dle Hollingdalea se jedná o názorový rozchod nikoliv úplné zavrnutí Wagnerovy osoby, Nietzsche nezpochybňoval Wagnerovo kulturní významnost. Mimo jiné byl Wagner frankofob, antisemita a německý nacionalista, k čemuž měl Nietzsche své výhrady. Téhož roku je vydán spis *Lidské, příliš lidské* (doplněn o dodatky *Rozličné úsudky a průpovědi a Rozličné úsudky* spojené do druhého dílu v roce 1886), započatý o dva roky dříve.

V *Lidském příliš lidském* se Nietzsche vyjadřuje převážně aforisticky, jeho myšlenky nemají příliš systematičnosti, bylo to způsobeno tím, že neustále cestoval a tak tento spis vznikl za pochodu z útržkovitých poznámek. V díle Nietzsche demaskuje lidskou naivitu o tom, že svět má nějaký smysl, že existuje morálka dobra a zla, spravedlnost atd., vše je ovšem pouhou představou člověka, který se mylně domnívá, že onen smysl „o sobě“ objevil a je nutno se dle něj řídit. Veškeré naše představy se řídí momentální „stádovitostí“ společnosti, např. morálka dnes uznávaná by dříve byla považována za nemorální. Dle mého názoru Nietzsche chce, aby se člověk navrátil ke své „zvířeckosti“, jednání na základě svých pudů, aby jednal podle toho, co je dobré a přirozené pro život. Lépe řečeno, lidé tak jednají stále, protože nemůžou změnit svoji podstatu, ale své přirozené pohnutky zaměňují za něco jiného, lépe vnímaného společností.

Roku 1879 zanechává Nietzsche výuky na basilejské univerzitě kvůli postupně se zhoršující nemoci. Je to období, kdy si Nietzsche myslí, že pomalu přichází smrt, což mimo jiné vede ke stavům euforie střídajících se s pocitem prázdna a stísněnosti, ovšem je to také období velké tvůrčí činnosti. V rozmezí dvou let vychází dílo navazující na *Lidské, příliš lidské*, *Ranní červánky*. Nietzsche zde stupňuje kritiku církve a dále se zaměřuje na morálku společnosti. Dle něj je to pouhé stádní jednání přizpůsobené tradicím. Kdo se

²⁹ Tamt., 167—168 s.

chová „tradičně“ je dobrý, kdo vybočuje svojí individualitou je brán jako špatný, nemravný. Něco jako obecnou mravnost či „mravnost o sobě“ odmítá.

Třetí aforisticky psanou knihou je *Radostná věda*, vydaná v roce 1881—1882, tematicky nevybočuje od knih předešlých. Avšak v Nietzscheově životě dochází k obratu. Zlepšující se zdraví jej vede k optimistické náladě, to se také odráží i v jeho filosofii. Nietzsche si již připravuje půdu pro příchod svého Zarathustry, jenž se objevuje v závěru knihy, zatím jako bezejmenný poutník. Dalším momentem, který bude rozvíjen v Zarathustrovi, je teorie věčného návratu. „[...] démon a řekl ti: „Tento život, jak jej teď žiješ a jaks jej žil, budeš muset žít ještě jednou a ještě nespočetněkrát; a nebude v něm nic nového, nýbrž musí se ti navracet každá bolest a každá rozkoš [...]“³⁰ Otázkou je, jak by člověk s tímto vědomím či údělem naložil? Byl by rozdrčen tíhou a snad propadl nihilismu,³¹ neboť křesťanské pojetí lineárního směřování času k nejvyššímu smyslu by již neplatilo. Či snad by zažil nevyslovitelné štěstí? Řešení si Nietzsche zatím ponechává pro sebe. V knize je také zvěstována smrt boha prostřednictvím pomatence, který vykřikuje na bezvěrce, že společně zabili boha a že bůh již zůstane mrtev.

Téhož roku se Nietzsche setká s přáteli Paulem Reém a Malwidou Meysenbugovou v Římě, kteří jej seznámí s dívkou z Ruska Lou Salomé. Nietzsche je snad poprvé v životě opravdu zamilován, ovšem nabídka k sňatku je odmítnuta. Také přátelství s Paulem Reém vezme za své, neboť i on miloval Lou Salomé, k tomu všemu se přidá ještě roztržka s Nietzscheho matkou a sestrou Elisabeth. Radostná euforie je vystřídána melancholií a vnitřním neštěstím. Nietzsche odcestuje do Janova, kde v roce 1883 započne své vrcholné dílo, svého Zarathustru.

Tak pravil Zarathustra je básnicko-filosofické dílo, mnohými oceňované a samotným Nietzschem považované jako to nejlepší, co mohl lidstvu dát. „Mezi mými spisy zaujímá zvláštní místo můj *Zarathustra*. Dal jsem jím lidstvu největší dar, kterého se mu podnes dostalo.“³² Kniha je velmi těžká na interpretaci,

³⁰ NIETZSCHE, Friedrich. *Radostná věda*. Vyd. 3. Praha: Aurora, 2001. S. 198.

³¹ „Nihilismus znamená přetržení věřivého pouta k nadřazené instanci, což vede k absolutizaci subjektu a má nakonec za následek rozklad morálního chápání světa.“ citováno z KOUBA, Pavel. *Nietzsche. Filosofická interpretace*. Vyd. 1. Praha: Český spisovatel, a.s., 1995. S. 143.

³² NIETZSCHE, Friedrich. *Ecce homo*. Vyd. 1. Praha: Naše vojsko, 1993. S. 92.

Nietzsche zde koncentruje myšlenky a názory obsažené již v dřívějších aforistických knihách, to vše je vyjádřeno básnickou formou. Podtitul „Kniha pro všechny a pro nikoho“ je výstižný, neboť po jazykové stránce nemusí mít člověk hluboké znalosti, aby porozuměl, co je řečeno. Věty jsou krátké a výstižné. Vyjádření či pochopení myšlenky ukryté pod povrchem je daleko těžší, přístupné nemnohým, zdali vůbec někomu. „S odstupem pak v roce 1888 dokonce napsal, že člověka pozvedne do vyšší sféry, porozumí-li byt' i jen jediné větě ze ‚Zarathustry‘.[...] Nešlo mu o nové poznatky a intelektuální náhledy, nýbrž o existenciální proměnu.“³³ Hlavní postavou je poutník Zarathustra, jenž zvěstuje příchod nadčlověka a myšlenku věčného návratu téhož. Snaží se pozvednout lidstvo prostřednictvím nové morálky až k vyššímu člověku. V Zarathustrovi se spojují autobiografické prvky Nietzscheho, je jeho dědicem, žákem, přičemž jej překonává. Je vyjádřením síly, která je schopná vyrovnat se s myšlenkou nadčlověka, radostně přitaká životu s vědomím, že v sobě zahrnuje neštěstí i hrůzy a také dokáže žít s myšlenkou věčného návratu, která je pro něho výzvou.

Pozdní období Nietzscheovy tvorby je obdobím velmi zvláštním. Začíná být patrný vliv jeho duševní nemoci a také v té době, přesněji roku 1888, má dokončit dílo *Vůle k moci*. Později se ukazuje, že tato událost byla dosti zkreslená jeho sestrou Elisabeth, která některé Nietzscheovy myšlenky pravděpodobně falzifikovala. Nicméně s jistotou vychází roku 1886 *Mimo dobro a zlo*, roku 1887 *Genealogie morálky*, roku 1888 *Případ Wagner; Dionýsovy dithyramby; Soumrak model; Antikrist, pokus o kritiku křesťanství* (Důležité dílo, co se týče kritiky náboženství, nalezneme zde vrcholné myšlenky na dané téma či lépe řečeno největší koncentraci); *Ecce homo a Nietzsche contra Wagner*, dílo obsahuje několik sebraných spisů s kritikou Wagnera, které mají dokazovat, že Nietzscheův odklon od tohoto umělce nastal již před rokem 1888.

Kniha *Mimo dobro a zlo* navazuje na *Zarathustru*. Již v klasické aforistické formě se Nietzsche podrobněji vyjadřuje k tématům předešlé knihy, objevuje se zde rozdělení morálky na panskou a otrockou. *Genealogie morálky*

³³ SALAQUARDA, Jörg. „Doslov“. *Tak pravil Zarathustra*. B.p.v. Olomouc: Votobia, 1995. S. 336.

je dodatečným vysvětlením knihy *Mimo dobro a zlo*. Výše zmíněné knihy (vyjma knih věnující se Wagnerovi) budou součástí následujících kapitol, zabývajících se podrobněji Nietzscheovou filosofií, proto se k nim v této kapitole nebudu blíže vyjadřovat.

Duševní smrt Nietzscheho nastává roku 1889 v Turíně, kdy se duševně zhroutil. Od té doby o sobě nevěděl a byl odkázán na pomoc své matky a později i své sestry. 25. srpna 1900 zemřel tělesně, Nietzsche je pochován v Röckenu vedle svého otce.

V této kapitole jsme mohli sledovat postupný zrod významného německého filosofa. Počátek filosofování byl ve znamení inspirace významnými autoritami té doby a vznikem tragického myšlení. Kritika se týkala pro Nietzscheho známé oblasti a to filologie. Prostřední období tvorby se věnovalo kritice společnosti, hodnotám v kultuře a absolutizace vědění. Závislost na autoritách se uvolňuje, ve filosofii se projevuje vliv nemoci a společenské nezdary. V pozdním období se Nietzsche soustředí na okruh myšlenek o nadčlověku, vyšší morálce, teorii věčného návratu atd. Jedinou autoritu, kterou uznává, je on sám, proto se také nebojí otevřeně vyjadřovat své myšlenky a názory. Příkladám této úvodní kapitole značný význam, který mohu plně docenit až po jejím dokončení. Asi málokdo si přečte všechna díla, která by ještě vykládal v návaznosti na Nietzscheův život, což může vést ke zkresleným představám např., že jeho názory jsou pouhé výkřiky kritiky beze smyslu plné extrémů, zaměřené negativně proti společnosti, že to byl mrzutý člověk, soužený životem atd. Osobně se domnívám, že výklad Nietzscheho filosofie pouze na základě několika děl, bez jakéhokoliv kontextu, by byl povrchní, myšlenky samozřejmě platí samy o sobě, ovšem chybí jim určitá plastičnost.

2. 2. křesťanství jako výsledek resentimentu

Po vzoru Descarta začněme kácet strom křesťanství, zkaženého již od samotného kořene v podobě otrávené a slabošské morálky otroků. Dle Nietzscheho je původcem veškerého zla židovský národ a jeho slabošský bůh.

V knize *Genealogie morálky* se Nietzsche pouští do zkoumání vzniku současných křesťanských hodnot. Jak již mnohokrát naznačil v předešlých knihách, odmítá pojmy jako morálku, spravedlnost, pravdu, jejichž hodnota by byla obecně platná, měla platnost samotnou o sobě. Musejí tedy mít původ v kontextu společnosti, co jim přiřkne sám člověk.

V minulosti byl svět surový, bez morálních pravidel jak je známe dnes. Vyskytovaly se pouze dva typy lidí - silní a slabí. Silní vládli, jejich jediným vzorem byli oni sami. Přitakávali sami sobě, svému chování, pociťovali nezměrnou radost a štěstí ze života. Určovali, co je dobré a co špatné. Ztělesňovali dobro, vznešenost. Vše odlišné od nich, tedy to slabé, bylo špatné, plebejské. Nietzsche odmítá naivní představu, že „dobrým“ označovali slabí nesobecké skutky silných, natož aby jejich čin měl za cíl nějaký užitek. Veškeré činy měly původ v egoismu a vznešený je vykonával, protože prostě chtěl. Výsledkem politické nadřazenosti byla také duševní nadřazenost. Vytváří se tak dvě skupiny vznešených, na jedné straně stojí fyzicky zdatní válečníci, rytířsko-aristokratický stav, pro něž je typický lov, hry, překypující zdraví, na straně druhé duševně vznešení kněží, kteří se odklánějí od aktivního života, zaměřují se na askezi, potlačují své pudy. Kněží jsou oproti válečnickému stavu bezmocní, což u nich vzbuzuje nenávist. „Kněží jsou, jak známo, *nepřátelé mimořádně zlí* - a proč? Protože jsou mimořádně bezmocní. Z bezmoci u nich roste nenávist do závrtných a zlověstných hlubin [...]. Jednoznačně největšími nenávistníky ve světové historii byli vždy kněží [...].“³⁴ Jedinou možností kněžích, jak se stát mocnými, bylo přehodnocení všech hodnot, nastává vzpoura otroků v morálce.

Nietzsche rozlišuje panskou a otrockou morálku. Střetávají se zde ideály antiky a židovsko-křesťanské. „Židé - národ „zrozený k otroctví“, jak říká Tacitus a celý antický svět, „národ mezi jinými vyvolený“, jak říkají a věří oni sami [...].“³⁵ Nejhorším národem jsou židé, národ kněží, kteří obrátili rovnici vznešených v pravý opak „(dobrý = vznešený = mocný = krásný = šťastný = bohulibý [...]) „pouze ubozí jsou dobří, pouze chudí, bezmocní, nízcí jsou dobří, pouze trpící,

³⁴ NIETZSCHE, Friedrich. *Genealogie morálky*. Vyd. 1. Praha: Aurora, 2002. S. 22.

³⁵ NIETZSCHE, Friedrich. *Mimo dobro a zlo*. Vyd. 2. Praha: Aurora 1998. S. 92.

strádající nemocní [...].³⁶ Pouze oni dosáhnou blaženosti, božího království. Triumfem msty je ideál lásky, který ovšem není zbaven všudypřítomné nenávisti. Židé měli využít svůj ideál lásky, Ježíše Nazaretského, který hlásal opravdovou lásku a odpuštění všem bez jakéhokoliv vedlejšího úmyslu msty, jako nástroj své vlastní pomsty a umocnění moci kněžích. Nechali jej ukřižovat jako rozvraceče Izraele. „Něco, co by se lákavostí, opojností, slušivostí, ničivostí vyrovnalo symbolu „svatého kříže“, hrůznému paradoxu „boha na kříži“, mystériu nepředstavitelné, poslední nejkrajnější krutosti, sebeukřižování boha *ke spáse člověka?* ... [...] Izrael svou pomstou a přehodnocením všech hodnot dosud vždy triumfoval nade všemi ostatními ideály, nade *všemi vznešenějšími* ideály.-“³⁷ Sebeobětováním boha, jenž vykoupil člověka z jeho hříchů, také vede k pocitu provinilosti vůči bohu a pocitu nesplatitelného dluhu, věčné závaznosti. Což si ukážeme v následující kapitole.

Otrocká morálka nevzniká ze sebe sama, ale pouze jako reakce na vnější podnět (reaktivně), aby mohla říci ne, podstatou je pasivita. Ke své existenci potřebuje nepřítele, jenž je vždy označen za zlého. Nízký člověk, člověk resentimentu³⁸ není schopen nepřítele porazit, odpustit mu, je jím uražen a nenávidí jej. Co mu schází po fyzické stránce, vyvažuje vychytralostí, záludností, nikdy nezapomíná. Zatímco panská morálka vychází ze sebe sama, ke štěstí potřebuje aktivitu. Nepřítel či spíše protivník vzbuzuje úctu, respekt, musí mít určité kvality, aby byl hoděn tohoto označení. Jestliže je vznešenému ublíženo a vyskytne se u něho resentiment, tělo jím není otráveno, neboť jej vyčerpá aktivní silou. Vznešený je spontánní, v některých případech i naivní, jeho zlost také nemá dlouhé trvání z důvodu krátké paměti, která je brána jako luxus. Panská morálka pouze hodnotí rozdílnosti od sebe samé např. ne-dobro, ne-síla (slabost). Svůj protiklad neodsuzuje, nemoralizuje, není jejího předmětem soudu. Zatímco otrocká morálka soudí o dravcích, že jsou zlí, nespravedliví atd.

³⁶ NIETZSCHE, Friedrich. *Genealogie morálky*. Vyd. 1. Praha: Aurora, 2002. S. 23.

³⁷ NIETZSCHE, Friedrich. *Genealogie morálky*. Vyd. 1. Praha: Aurora, 2002. S. 24.

³⁸ „resentiment je dodatečný prožitek dřívějšího pocitu zloby, bezmocné nenávisti, touhy po odplatě;“ citováno z BLECHA, I. et al. *Filosofický slovník*. Vyd. 2. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. S. 348.

Morálka resentimentu je možná pouze ve spojení iluze svobodného jednání, svobodného projevu moci. Záleží pouze na svobodném rozhodnutí dravce, zda ublíží jehněti či nikoliv, zda dá průchod své moci. Síla dravce se tedy může projevat jako slabost. Jehňata také neublíží dravcům, i když by mohla, ale ona nechtějí přeměnit svoji slabost v sílu, v moc. Nietzsche říká, že takovýto postoj je směšný a pokrytecký. „Teď mi vysvětlují, že jsou nejen lepší než mocní, než páni země, jejichž paty lížou (*nikoli* ze strachu, naprosto ne ze strachu! nýbrž protože bůh káže, aby všechna vrchnost byla ctěna) - tedy nejenže jsou lepší, nýbrž že se i ‚lépe mají‘, rozhodně se jednou lépe mít budou.“³⁹ Lidé resentimentu věří a očekávají boží království, které je odmění za jejich slabost a potrestá silné. Pozemský život je pro ně utrpením, chtějí alespoň v božím království zažít pocit moci. Chtějí věčné odškodnění za pozemský život.

2. 3. sebetřýzeň ve jménu boha

Důležitou roli v procesu socializace a soužití člověka s člověkem hrála paměť. Na počátku byl člověk zapomětlivý, podobně jako zvířata. Nietzsche tuto vlastnost hodnotí pozitivně, umožnila přísun neustále něčeho nového, nových tvořivých možností. Člověk projevoval svoji aktivní sílu bezstarostně, což ovšem také vedlo k nevypočitatelnosti jeho chování. Bylo nutné zvíře, člověka, naučit odpovědnému jednání. Nietzsche tento přerod označuje jako „mravnost mravů“, která člověku přinese vládu nad sebou samým a svobodu, autonomii. „[...] *suverénní individuum*, individuum rovné jen sobě samému, mravnosti mravů se opět vymanivší, autonomní a mravnost převyšující (nebo „autonomní“ a „mravní“ se vylučují), zkrátka člověka vlastní nezávislé dlouhé vůle, který smí slibovat [...] a jím ztělesněno, opravdové vědomí moci a svobody, pocit vyvrcholení člověka vůbec.“⁴⁰ Paměť se stává instinktem a přechází do svědomí. Slibovat si může dovolit jen silný, jenž ví, že je schopen slib dodržet, kdo jej nedodrží, toho čeká trest. Vštěpování paměti trvalo velmi

³⁹ NIETZSCHE, Friedrich. *Genealogie morálky*. Vyd. 1. Praha: Aurora, 2002. S. 34.

⁴⁰ Tamt., 43 s.

dlouho a byl to krutý proces plný bolesti a krve. „Aby něco v paměti zůstalo, musíme to tam vpálit: jenom to, co nepřestává *bolet*, v paměti zůstane.“⁴¹ Ovládnutím pudů a afektů, se začal u člověka projevat rozum.

Dle Nietzscheho je vztah mezi pojmy vina a dluh čistě materiální, nikoliv morální. Pokud dlužník, neplní své závazky, pozapomněl na pocit viny, pocit závazku, věřitel má právo na trest jakožto odplatu (vypálí do paměti, což není primární cíl), tedy opětovném narovnání vztahu mezi nimi. Splacení dluhu probíhá nepřímo, věřitel např. nedostane zpět svůj majetek, ale jeho odměnou je pocit blaha a moci, když dlužníkovi způsobí bolest, mrzačí jej a ponižuje. „Vyrovnaní tudíž spočívá v nároku a právu na krutost.“⁴² Až později byla vina spojována s nemorálním jednáním, pro které se člověk nemusel rozhodnout. Důsledným splácením nabyt člověk dojmu, že vše má svoji cenu a že vše lze splatit. Nietzsche by řekl: „Jaký to nejnaivnější morální kánon spravedlnosti!“ Rostoucí moc věřitele (např. v podobě obce) umožňuje dlužníkovi prominout trest, protože klesá míra poškození věřitele, který může udělit milost, zapře tím ale spravedlnost. Smysl trestu se vyvíjel do mnoha podob např. „Trest jako zneškodnění, jako zábrana dalšího školení. Trest jako náhrada škody poškozeného určitou formou [...] Trest jako izolace nějakého narušení rovnováhy, aby se předešlo šíření poruchy.“⁴³ Co ale smyslem trestu není, je náprava viníka, probudit v něm špatné svědomí, pocit viny. Účinek je přesně opačný. „Celkově vzato trest zoceluje a otužuje; koncentruje; zostřuje pocit odcizení; posiluje obranyschopnost.“⁴⁴ Netrestá se totiž chování, které je špatné samo o sobě, ale pouze za určité situace. Viník pak svůj trest vnímá jako nespravedlivý a také podle mého soudu je dluh potrestáním splacen, čímž se očistí svědomí od výčitek. „[...] trest člověka *krotí*, ale nečiní ho „lepší“, - spíše by se dal větším právem tvrdit opak.“⁴⁵ Špatné svědomí pramení z tlaku společnosti na jedince a jeho chování, má potlačovat své přirozené pudy, svojí aktivní sílu - působit bolest, vládnout, ničit. Jedinec již nemůže vybíjet pudy vně, ale musí je udržovat uvnitř sebe, obracejí se dovnitř, jsou příčinou duševního

⁴¹ Tamt., 44 s.

⁴² Tamt., 48 s.

⁴³ Tamt., 61 s.

⁴⁴ Tamt., 62 s.

⁴⁵ Tamt., 64 s.

onemocnění, onemocněním sám sebou, je odtržen od své zvířecosti. Vzniká lidská duše. Morálka resentimentu vítězí, člověk je přetransformován ve stádní zvíře, které se stydí před sebou samým, je naplněn láskou a soucitem k ostatním. Jaká to zvrhlost.

Vrcholem špatného svědomí je představa dluhu pocházející z minulosti. Člověk v přítomnosti vystupuje jako dlužník vůči svým předkům (minulosti), věřitelům, kterým vděčí za svůj život, své postavení atd. Jako splátka slouží různé oběti, které ovšem nikdy nevedou k úplnému vyrovnání. Dluh paradoxně stále narůstá tím, jak roste moc a prestiž rodu. Stále také narůstá strach z předků, kteří nejsou adekvátně uspokojováni a mstí se neštěstím, degenerací pověsti rodu atd. „Praotec je nakonec nutně transfigurován v *boha*. Možná právě zde se nalézá i sám původ bohů; mají tedy původ ve *strachu!*...“⁴⁶ V prvotních kulturách sehrály důležitou roli při vzniku bohů také sny. Člověku se zdáli sny o druhém světě, svých předcích, kteří stále žijí atd., což vedlo k rozdělení světa, náš a těch druhých, člověk neměl důvod pochybovat o pravdivosti snů. Vzniká dualita tělesného a duchovního těla (duše), Nietzsche to pokládá za počátek víry v duchy a bohy.

Největším dluhem je zatížen křesťan, jenž jej z generace na generaci předává. Nakonec se vina obrací i proti samotnému věřiteli (předkovi) např. proti Adamovi způsobivší dědičný hřích, nesvobodnost vůle. Řešení poskytne sám bůh, uleví ztrápenému a mučenému člověku. Alespoň na chvíli, jen bůh může sejmut z člověka toto velké břemeno a tak se obětuje pro člověka. Věřitel se obětuje pro dlužníka. Důvodem má být láska, čemuž ale Nietzsche příliš nevěří. O to je větší trýzeň a mučivá bolest, když si člověk uvědomí, co bůh udělal. „Řekové svých bohů využívali po nejdělsí čas právě k tomu, aby si „špatné svědomí“ drželi od těla, aby se mohli radovat ze svobody duše: tedy v opačném smyslu, než jak použilo svého boha křesťanství.“⁴⁷

⁴⁶ Tamt., 64 s.

⁴⁷ Tamt., 73 s.

2. 4. askeze ovečky

Trpícímu člověku životem podává pomocnou ruku náboženství. „Co znamenají asketické ideály? [...] u fyziologicky nevydařených a znechucených (tedy u většiny smrtelníků) pokus připadat si „příliš dobrý“ pro tento svět, posvátná forma excesu, hlavní prostředek v boji s dlouhou bolestí a dlouhou chvílí; u kněžích je to vlastní kněžská víra, jejich nejlepší nástroj moci, [...]“⁴⁸ Nemocní a slabí šíří kolem sebe svoji nákazu, jsou nebezpečím pro silné a zdravé jedince. Jsou záluďní, plní nenávisti, chtějí spravedlnost, být katy všude, kde vidí štěstí, zdraví, moc. Nietzsche vyzývá: „Nepečujeme o ně, nemějme s nimi slitování, nakazí nás svým hnusem k životu, k člověku samému.“ Lékařem nemocných je právě asketický kněz, který je také nemocný, dokáže porozumět a léčit, zmírňovat bolest. Díky askezi je svým pánem, pohrdá, ale nemstí se. Odděluje skupiny od sebe a chrání jednu skupinu před druhou. Trpící hledá nutně původ svého utrpení, smysl. Bez kněze by svoji nenávist afektovaně použil proti všemu živému, jen aby zapomněl na utrpení. „„Trpím: někdo tím tedy musí být vinen“ - tak uvažuje každá nemocná ovce. Ale její pastýř, asketický kněz ji poučí: „Máš pravdu, ovečko! někdo tím vinen být musí: avšak tento někdo jsi ty sama, jedině ty sama jsi tím vinna, - *jedině ty jsi sama sebou vinna.*““⁴⁹ Za pomoci kouzelných formulí viny, hříchu, zatracení atd. obrací směr resentimentu dovnitř člověka, který začne obviňovat sebe místo života.

Nietzsche rozlišuje dvě metody zmírnění utrpení, nazývá je vinnou a nevinnou metodou. Nevinná je, kdy lékem má být askeze, která tlumí život a tím i utrpení, což neřeší příčinu, která je dle Nietzscheho vždy fyziologická. Veškerá duševní utrpení, stejně jako hřích, vina atd. jsou pouhou interpretací. Vykoupením pro člověka je nicota, utlumení života na minimum, kdy nic necítí. Nic je vůlí, člověk nesní o ideálním světě, božím království, ale o jakémsi rozplynutí se. Tento „spánek“ je vykládán jako jednota s bohem. „[...] *nepřítomnost utrpení* - tu mohou trpící a z hloubi znechucení lidé považovat za nejvyšší dobro, za hodnotu hodnot, *musí* ji hodnotit kladně, pociťovat jako klad

⁴⁸ Tamt., 77 s.

⁴⁹ Tamt., 105 s.

sám. (Podle téže logiky citu se ve všech pesimistických náboženstvích Nic nazývá *bohem*.)⁵⁰ „(Ani v indickém, ani v křesťanském myšlení není ono „vykoupení“ dosažitelné ctností, morálním zdokonalením, jakkoliv vysoko si obojí myšlení cení hypnotické hodnoty ctnosti: [...])⁵¹ Ono umrtvení života je velmi náročné, proto existují ještě i jiné procesy, jako zmírnit, zapomenout na utrpení např. mechanická činnost, drobné radosti (např. láska k bližnímu). Lidé se spojují do stáda k vzájemné podpoře a pocitu ochrany.

Druhá vinná metoda se snaží přebýt utrpení silným afektem. „Vykolejit jednou lidskou duši ze všeho zaběhnutého, ponořit ji do hrůz, mrazení, žáru a vytržení takovým způsobem, že se jako úderem blesku zbaví veškeré malosti a malichernosti znechucení, otupělosti, [...].“⁵² Postačí uvolnit zlost, strach, mstu naději atd. Takže místo otupěle vnímaného života dostaneme intenzivně prožívaný život. Čím více bolesti, utrpení, tím lépe. Jak jsme si již řekli, ovečka hledá původ utrpení sama v sobě, je to její trest za hříšnost. Lidé naopak požadují více bolesti, více utrpení. Musí se očistit, vykoupit. Ovečka sebe sama drásá do krve a čeká na odměnu, ideál, ne na tomto světě, ale na onom, v božím království. Překonává trpný život vůlí k nicotě.

Asketický kněz říká, že své ovečky uzdravuje, polepšuje. Nietzsche s ním souhlasí, pokud „polepšuje“ chápe ve smyslu vykastrovat, oslabit, zkrotit. Spíše z člověka dělá ne-mocnějšího. „Sotva bych hledal něco jiného, co poškodilo *zdraví* a sílu rasy, zejména Evropanů tolik, jako tento ideál; beze stopy přehánění jej lze nazvat *osudovou ranou* v dějinách zdraví evropského člověka.“⁵³

2. 5. židovské kořeny

Tím, kdo převzal židovské hodnoty, je samozřejmě křesťanství. Křesťan je pouze židem svobodnější víry, poznamenává Nietzsche. Podívejme se tedy

⁵⁰ Tamt., 111 s.

⁵¹ Tamt., 109 s.

⁵² Tamt., 115 s.

⁵³ Tamt., 119 s.

blíže na židovský národ, a jaký měl vliv na formování křesťanství. V kapitole „křesťanství jako výsledek resentmentu“ jsem se zmínil, že s židovským národem začala vzpoura otroků, v této kapitole si to probereme podrobněji.

Ještě v období Antiky existovalo mnoho národů a každý národ uctíval jiného boha. Bůh představoval přirozené hodnoty (panskou morálku), židovský bůh Jahve nebyl výjimkou. Bůh byl stejně silný jako národ, který ho uctíval. Ztělesňoval moc, radost z vítězství, spravedlnost atd. Bylo v něm zastoupeno jak dobro, tak i zlo, použijeme-li dnešní terminologie, což odpovídalo složkám lidské duše. Lidé do něj vkládali naději, dodával jim odvalu, sebedůvěru. Vztah lidí k bohu byl vyjádřen vděčností. Ovšem když začala klesat moc a síla židovského národa, lidé přirozeně hledali příčinu tohoto neštěstí. Za přispění kněžích ji nalézají v sobě, to oni žili nemravně (pansky), nebyli poslušní bohu, málo jej uctívali (pocit viny, špatného svědomí). Bůh si klade podmínky. Slabost je přeměněna ve ctnost, síla v nemorálnost. „Co je židovská, co je křesťanská morálka? Náhoda, připravená o svou nevinnost; neštěstí pokálené pojmem „hřích“; blahobyti jako nebezpečnost, jako „pokusení“; fyziologická choroblivost, otrávené červem svědomí ...“⁵⁴ Židé zbavili boha jeho moci, hněvu, násilí, je z něj pouze bůh dobrotivý, tedy bůh k ničemu, ze kterého nikdo nemá strach. Vzniká fikce duality dobra a zla. „Stejným pudem, jímž podrobení svého boha snižují na „dobro o sobě“, vyškrtávají z boha svých přemožitelů dobré vlastnosti; [...] jejich boha diabolizují.“⁵⁵ Lidé přestávají mít vliv na podobu boha, není již jejich obrazem. Odtrhnou jej od sebe, vyzdvihnou do výše a učiní z něj věc samu o sobě. Nietzsche židy svým způsobem obdivuje, v okamžiku, kdy jim hrozil zánik, smrt, se postavili proti přirozenosti a zvolili existenci za každou cenu. Což považuji za určitou formu projevu síly života, přestože následky pro lidstvo budou negativní. „[...] touto cenou bylo radikální zfalšování veškeré přírody, veškeré přirozenosti, veškeré reality, celého niterního světa stejně jako vnějšího.“⁵⁶ Projevili svoji houževnatost, odhalili sílu dekadentních pudů, prostřednictvím nichž mohou vládnout světu.

⁵⁴ NIETZSCHE, Friedrich. *ANTIKRIST pokus o kritiku křesťanství*. Vyd. 1. Bratislava: SandS, 1991. S. 31.

⁵⁵ Tamt., 21 s.

⁵⁶ Tamt., 28 s.

Kněz skrze boha ovládá život lidí, je zástupcem, zprostředkovatelem boha na zemi, on určuje, co je dobré a co ne. Dle Nietzscheho je duševním parazitem, který se usídlil ve veškeré činnosti člověka, v každém přirozeném mravu, přirozené instituci, vše musí posvětit a schválit (např. svatební obřad, křest dítěte, pohřeb), jestliže se člověk nechce vzpírat boží vůli. „Nejvyšší průpověď: „bůh odpouští tomu, kdo činí pokání“ - po česky: kdo se knězi podrobuje. - ⁵⁷ Je pastýřem, který vede své ovečky do božího království. Není důležité, zda je ovečka opravdu hříšná, ale zda se tak cítí, moc kněze je v hříšnosti.

Ježíš Kristus sehrává důležitou roli v dějinách židovství a křesťanství. Svým učením vystupoval proti poměrům nastolených židovskými kněžími. Hlásal rovnost mezi lidmi, odsuzoval hierarchii, což se neslučovalo s tehdejší církví a zaběhlému pořádku poslušnosti vůči knězi. To je důvod, proč byl dle Nietzscheho ukřižován, z politických důvodů. Nikoliv za hříchy lidí, což je interpretace židů. „[...] byl politickým zločincem, pokud právě byli političtí zločinci možni v *absurdně nepolitické* pospolitosti. To jej přivedlo na kříž: důkaz toho je nápis kříže. Zemřel za svou vinu, - schází důvod pro to, byť to bylo sebevícekrát tvrzeno, že zemřel za vinu jiných.“⁵⁸ Židé dokázali mistrně využít ukřižování ve svůj prospěch k umocnění a dalšímu rozšíření víry. Z pohledu křesťanství se jedná o zavrženíhodnou událost, která zasluhuje odplatu, z pohledu Ježíše, myslím, by se jednalo o malichernost, nic zásadního. Poklidné přijetí své smrti, bylo vyústěním jeho učení, které hlásal. Odlišný pohled na tento násilný akt je klíčem k polemice, zda ukřižování Ježíše je počátkem křesťanství či nikoliv. Obecně je vznik křesťanství spojován s Ježíšovými učenci a následovníky, kteří i po jeho smrti dále šířili jeho nauku.

2. 6. Ježíš první a poslední křesťan

Ježíš Kristus je pro křesťany ztělesněním boha na zemi, božím synem, zvěstujícím boží království. V dějinách křesťanství sehrává úlohu vykupitele,

⁵⁷ Tamt., 33 s.

⁵⁸ Tamt., 35 s.

spasitele, jenž se obětoval za lidstvo, aby jej očistil od hříchů, zatímco židé na svého spasitele stále čekají. Nietzsche postavu Ježíše do jisté míry respektuje a toleruje, uznává jeho úlohu v dějinách, kritika je poměrně mírná, přestože představuje dekadentní způsob života, o to více je Nietzsche kritický k samotnému křesťanství, které podle něj nemá nic společného s názory a učením Ježíše.

„Pan Renan, tento tajrlík in psychologis, přinesl dva nejnepříslušnější pojmy ke svému výkladu typu Ježíšova, jež pro to mohou existovati: pojem genius a pojem hrdina („héros“). Ale je-li něco neevangelickým, je to pojem hrdiny.“⁵⁹ Ježíš hlásal lásku mezi lidmi bez rozdílu majetku, původu atd. Před bohem jsou si všichni rovni, neboť všichni jsou dětmi boha. Pojem nepřítel neexistuje, stejně jako msta, zášť atd., neklást odpor. Dle Nietzscheho, Ježíšovo učení vychází z hedonismu⁶⁰, který vývojem sublimaloval a má nejbližší k epikureismu⁶¹. „Epikur, typický décadent: nejprve mnou jako takový poznán. - Bázeň před bolestí, i před nekonečně malým v bolesti, - nemůže naprosto jinak skončiti než v náboženství lásky ...“⁶² Jedná se o nevinnou metodu askeze, která neobviňuje život (stejně je to u buddhismu). Blíže popsáno v kapitole „askeze ovečky“. Ježíš nekladal podmínky, lidé za ním šli dobrovolně bez nátlaku. Boží království (věčnost) je na tomto pozemském světě, v každém z nás. Evangelium neobsahuje pojmy jako vinu, trest, hřích. Mezi bohem a člověkem není prostředník, není potřeba kněze ani modliteb. Odstraňuje dualitu dobra a zla, dogmaticnost morálky, která platí sama o sobě a církev, jež není potřeba. „Ne „víra“ odlišuje křesťana: křesťan jedná, odlišuje se jiným jednáním. Že tomu, kdo je k němu zlý, ani slovem, ani v srdci neklade

⁵⁹ Tamt., 35 s.

⁶⁰ „Hedonismus je označení etického směru, který klade slast jako nejvyšší etický princip. Jde o teleologické zdůvodnění tohoto etického principu s odkazem na lidskou přirozenost; to, co je přirozené, je i dobré a přirozený účel lidského jednání je spatřován [...] v dosažení slasti, rozkoše. Slast [...] čistě smyslové až po čistě duchovní.“ citováno z BLECHA, I. et al. *Filosofický slovník*. Vyd. 2. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. S. 163.

⁶¹ Epikureismus: „typickou variantou duchovního hedonismu je epikureismus; Epikúros chápal slast jako duchovní spokojenost, která je dosažitelná životem v ústraní, vyrovnaností a nepomateností vášněmi [...]“ citováno z BLECHA, I. et al. *Filosofický slovník*. Vyd. 2. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. S. 163.

⁶² Tamt., 37 s.

odporu.⁶³ „[...] evangelická praktika jedině vede k bohu, je právě „bohem“.“⁶⁴ Ježíš zemřel bez odporu, bez zášti, dle evangelia. Od lidí nic neočekával, jeho láska k nim nebyla ničím podmíněna. Nelze tedy předpokládat, že zemřel, aby lidi vykoupil, neboť v jeho očích hříšníky nebyli a život pro ně nebyl trestem, za který by měli být odměněni věčným životem.

Ježíšovy učedníci se nedokázali smířit s jeho smrtí. „Nebylo možno, aby věc byla touto smrtí skoncována: bylo třeba „odplaty“, „soudu“ [...]“⁶⁵ Lidé již nenásledovali Ježíšovo učení, ale jeho samotného. Začali v něj věřit, mesiáše, jenž bude soudit nepřátele. Dle Nietzscheho Ježíše vyzdvihli, stejně jako židé svého boha. „Jeden bohem a jeden synem božím: obé výplodky ressentimentu...“⁶⁶ Pavel Kouba k tomu dodává, že učedníci nebyli schopni unést paradoxní spojení věčnosti a smrti, proto Ježíš musel vstát z mrtvých. „Zatím rozvírá se rozpor mezi kazatelem na hoře, na jezeře a na louce, jehož zjev činí dojem Buddhy na půdě velice málo indické, a oním fanatikem útoku, smrtelným nepřítelem bohoslovců a kněží, [...]“⁶⁷ Učedníci stvořili nového boha.

Nietzsche obviňuje apoštola Pavla ze záměrné desinterpretace Ježíšova učení. Označuje jej za apoštola pomsty, který přibil Ježíše na kříž, jako kněz se chtěl dostat opět k moci a k tomu potřeboval prostředky. Těžiště života přenesl do nicoty, do onoho světa. Využívá vinné metody askeze, obviňující pozemský život. Klade podmínky pro spásu a tou je víra v Ježíše. Za vírou se skrývá pud nenávistí, kterým je vše řízeno. „Je viděti, co bylo smrtí na kříži skončeno: nový, naprosto původní náběh k buddhistickému hnutí míru, k faktickému, ne pouze slibovanému štěstí na zemi.“⁶⁸ Základem křesťanské víry je zmrtvýchvstání Ježíše, neboť pokud by tomu tak nebylo, byla by veškerá víra lichá. Problém, který řešil apoštol Pavel, podle Kouby, byl fakt, že Ježíš smrtí vykoupil lidstvo, avšak na zemi nadále existují nemoci, smrt, utrpení. Ježíš tedy vykoupil duši

⁶³ Tamt., 41 s.

⁶⁴ Tamt., 42 s.

⁶⁵ Tamt., 49 s.

⁶⁶ Tamt., 49 s.

⁶⁷ Tamt., 38 s.

⁶⁸ Tamt., 38 s.

lidí, ovšem na vykoupení těla se stále čeká do jeho druhého příchodu po posledním soudu.

2. 7. buddhismus a křesťanství

Jedním z mýtů o Nietzschevi je jeho údajný zapřisáhlý ateismus. Výstižnější označení by bylo podle mého anti-křesťan, což konec konců sám dokládá v díle *Antikrist*, do jehož úlohy se stylizuje. Co se týče například polyteismu v Antice, bohové jsou spíše projevem lidské potřeby porozumění světu, nutnosti pomoci přežít. Lidé ovlivňují podobu svého boha, to oni určují, jak se má chovat. Tato syntéza je pro lidstvo prospěšná v rámci daného kulturního vývoje. Opačný vztah mezi bohem a člověkem je v křesťanství, bůh vystupuje sám o sobě, lidem nezbyvá, než jej poslouchat, což už je předmětem Nietzschevy kritiky. Buddhismus je náboženství, kterému se Nietzsche podrobněji věnuje a dává jej do protikladu ke křesťanství, opět ale nezapomeňme, že se jedná o dekadentní způsob života.

„Svým odsouzením křesťanství nebyl bych se chtěl dopustiti nespravedlnosti na příbuzném náboženství, jež počtem vyznavačů dokonce má převahu: na *buddhismu*.“⁶⁹ Buddhismus je dle Nietzscheho daleko reálnější než křesťanství. Jeho cílem je boj proti utrpení nikoliv proti hříchu. Vhodnější označení buddhismu je hygiena místo náboženství, učení založené na vítězství duše nad resentimentem, snahou oprostít se od něj, jak uvádí Nietzsche v *Ecce Homo*. Člověk má myslet především na sebe, důležitý je egoismus, pokud trpí, může si za to jedině sám. Buddhismus neklade podmínky, podle kterých by se měl člověk řídit. Stojí mimo dobro a zlo, tedy mimo morálku. Ve svém vývoji je několik set let před křesťanstvím, bůh je odstraněn. „Není mu již třeba, by činil si interpretací hříchu své utrpení, svou schopnost bolesti slušnou, - praví pouze, co myslí, „trpím“.“⁷⁰ (Popis zmírnění utrpení viz předešlé kapitoly.) Buddhismus na rozdíl od křesťanství neslibuje. Být dobrotivý pomáhá zdraví. Na co je

⁶⁹ Tamt., 23 s.

⁷⁰ Tamt., 26 s.

buddhismus příliš chytrý, příliš pozdní, jsou tři chytrosti křesťanství - víra, láska a naděje.

Víra dává trpícím naději, která je stimulantem života. Víře nelze odporovat. Není důležité, zdali je něco pravda, ale jak se člověk cítí, zda věří ve svoji hříšnost. Víra tvoří stádo, především pak víra v nesmrtelnost. Láska aktivuje nejspodnější pudy, nevidí pravý stav věci, pouze idealizovanou iluzi. „Je třeba pro horoucnost žen posunouti do popředí krásného světce, pro horoucnost mužů Marii.“⁷¹ S postupným šířením křesťanství na masy docházelo k jeho vulgarizaci, aby zaštitilo všechny s nízkými pudy. „Osud křesťanství tkví v nutnosti, že se jeho víra sama musila státi tak chorou, tak nízkou a vulgární, když byly potřeby choré, nízké a vulgární jež jí měly býti ukojeny.“⁷² Už samotné obětování boha označuje Nietzsche za projev pohanství. Apoštol Pavel, zmíněný v předchozí kapitole, a jeho výklad vykoupení z hříchu vedl k nesmyslnosti žití, nově je smyslem života zemřít. Jediným rozdílem mezi sny a křesťanstvím je, že sny odrážejí skutečnost. Obsahuje samé imaginární příčiny (bůh, duše), styk s bytostmi (duchové), účinky (vykoupení, trest) atd. „Převaha pocitů nelibosti nad pocity libosti je *příčinnou* oné fiktivní morálky a náboženství: taková převaha však dává formuli pro *décadenci* ...“⁷³ Jediné, čeho se obává křesťanství, je věda, poznání příčiny a účinku, proto nutně lže a zpochybňuje úlohu rozumu. Jedině filolog a lékař může prohlédnout lež započatou apoštolem Pavlem. Filolog vidí „za svaté texty“ a lékař „za fyziologickou zchátralost křesťana“. „Lékař dí „nevyléčitelnou“, filolog „podvod“ ...“⁷⁴ Nietzsche pokládá vědu za zárodek dědičného hříchu. Eva dala ochutnat Adamovi ze stromu poznání, což byla jediná zakázaná věc, Nietzsche z toho logicky usuzuje, že morální imperativ byl: „Nemáš poznati“.⁷⁵ Od této chvíle se bůh snažil člověka rozptýlit bídou, smrtí, nemocemi, potopou atd. Někdo také může nabýt pocitu, že mučedník, jenž se obětoval, musí mít pravdu. Nietzsche říká, že je to pouhá tupost. „Pravda není nic, co by někdo měl a jiný neměl

⁷¹ Tamt., 27 s.

⁷² Tamt., 45 s.

⁷³ Tamt., 16 s.

⁷⁴ Tamt., 60 s.

⁷⁵ Tamt., 61 s.

[...].“⁷⁶ Prolitím krve se neprokáže pravda. Přes všechno, co křesťanství hlásá, je násilné, vnucuje každému svoji víru. Důkazem jsou křížácké války, které ničili kultury jen ve jménu boha a při té příležitosti nezapomněli také loupit. „Křížácké výpravy - vyšší námořní lupičství, nic více!“⁷⁷ „Odsuzuji křesťanství, vznáším na křesťanskou církev nejstrašnější ze všech obžalob, jakou kdy nějaký obžalobce vzal do úst. Je mi nejvyšší ze všech myslitelných korrupcí, měla vůli k poslední jen možné korrupci. Křesťanská církev nenechala nic nedotčeného svou zkažeností, učinila z každé hodnoty nehodnotu, z každé pravdy lež, z každé počestnosti duševní podlost.“⁷⁸ „Korupce jako výraz toho, že mezi instinkty hrozí anarchie a že je otřesena základní stavba afektů, jež se nazývá život [...]“⁷⁹

K závěru kritiky křesťanství bych dodal krátké shrnutí. Hollingdale rozlišuje tři pilíře křesťanství, které Nietzsche kritizuje celý svůj život, přičemž již zpochybnění jednoho má za následek pád celé víry. Prvním je „neměnnost skutečnosti“. Pokud by tomu tak nebylo, bůh by byl proměnlivý, mohlo by dojít k jeho „chřadnutí, ztracení se“. Dogmata by byla proměnlivá stejně jako dobro a zlo. Druhý říká „dějiny jsou proces“. Přestože bůh stojí mimo čas a prostor, dějinný proces zajišťuje postupné přibližování člověka a boha, postupně se vyjevuje. Popření procesu by znamenalo, že bůh a člověk budou navždy existovat odděleně v paralelních časech. Posledním pilířem je „lidská vůle je svobodná“. Jediné, co odlišuje boha a člověka (stvořitele a stvořené), je lidská vůle, která umožňuje člověku se odklonit od dokonalého stvoření a hřešit. Tato nedokonalost utváří závislost člověka na bohu, respektive na církvi a kněžích.

Silnějšího nepřítele než křesťanství, se kterým se Nietzsche mohl utkat, by na světě nenalezl, vládne světu již více než dva tisíce let. Každá kritika křesťanství je vlastně jakýmsi vyznamenáním. Nietzsche se považuje za vznešeného ducha a tomu odpovídá i to, jak vnímá své nepřátele. Blíže tento vztah popisuje v *Ecce Homo*. „Rovnost s nepřítelem - první předpoklad *spravedlivého souboje*. [...] Za prvé: Útočím jen na věci vítězné případně - počkám, až zvítězí. Za druhé: Útočím jen tam, kde nenalézám žádné spojence,

⁷⁶ Tamt., 68 s.

⁷⁷ Tamt., 82 s.

⁷⁸ Tamt., 85 s

⁷⁹ NIETZSCHE, Friedrich. *Mimo dobro a zlo*. Vyd. 2. Praha: Aurora 1998. S. 168.

kde jsem sám - kde kompromituji jen sebe ... [...] Za třetí: Neútočím nikdy na osoby, užívám osoby jen jako zvětšovací skla, kterými lze jasně ukázat všeobecné, avšak plíživé či špatně uchopitelné zlo. [...] Za čtvrté? Útočím jen tam, kde je vyloučen každý osobní rozpor, kde chybí jakékoliv pozadí zlých zkušeností. [...] Vedu-li válku proti křesťanství, přísluší mi to, protože jsem nezažil z této strany nic fatálního ani žádné zábrany - [...], jsem dalek toho, zazlívat jednotlivci, co je osudem tisíciletí. -⁸⁰ O posledních dvou bodech, by šlo z mého pohledu polemizovat, nemyslím si, že ve své rané tvorbě Nietzsche přistupoval ke kritice tak seriózně, jak ji teď s odstupem popisuje. Přeci jenom, prvotním impulsem byla určitá nevraživost a osobní zkušenosti. Překvapivá je určitá míra fatalismu, což si myslím, souvisí s nadčlověkem, Nietzsche se stavěl do role jakéhosi zvěstovatele nadčlověka (že by projev sebestřednosti?). Jestliže je křesťanství součástí osudu, pak také i nadčlověk nutně přijde, neboť Nietzsche vnímá vše, čím si člověk prochází, jako posilující rys člověka samotného.

2. 8. cíl kritiky - nadčlověk

Nietzsche vždy odmítal a kritizoval myšlenku (vůli k pravdě), že dobro a zlo může být předmětem poznání, že člověk by se měl řídit vyšším řádem, než je on sám. Na průběhu vývoje lidstva se mu dařilo poukazovat, že to co považujeme za obecně platné, platí vždy za určitých podmínek, z čehož plyne, že veškeré hodnoty pocházejí od člověka a tak nemohou mít hodnotu samu o sobě, kdo tvrdí opak, žije v iluzi. Je potřeba se postavit mimo dobro a zlo. Proto by měl přijít hodnotnější typ člověka, který si toho bude plně vědom, nadčlověk. Úloha nadčlověka je zásadní a klade na něj nemalé nároky. Současný člověk se nikdy nestane nadčlověkem, je pouhým mostem mezi zvířetem a nadčlověkem, není účelem, nemá ani moc nadčlověka vytvořit, může se jedině přetvořit v otce a matky nadčlověka. Jak uvádí ve svém Zarathustrovi, i největší člověk je příliš lidský. Tvoří podhoubí, ze kterého později nadčlověk vyrosté, vyvine. V tomto byl Nietzsche ovlivněn Darwinovou

⁸⁰ NIETZSCHE, Friedrich. *Ecce homo*. Vyd. 1. Praha: Naše vojsko, 1993. S. 100.

evoluční teorií, přestože jej kritizoval. Ovšem nemá vzniknout člověk evolučně odlišný od toho současného ale typ fyzicky zdatný, duševně silný a disciplinovaný.

„Co je dobré? – Vše, co zvyšuje pocit moci, vůli k moci, moc samu v člověku. Co je špatné? – Vše, co vyplývá ze slabosti. Co je štěstí? – Pocit toho, že moc vzrůstá, - že se překonává nějaký odpor. Ne spokojenost, nýbrž více moci; ne mír vůbec, nýbrž vojnu; [...] Slabí a netvorní ať zhynou: prvá věta naší lásky k lidem. A má se jim k tomu ještě dopomoci. Co je škodlivějším, než kterákoli neřest? – Soutřpení činu se vším netvorným a slabým: - křesťanství...“⁸¹ Veškeré těžkosti, které člověk překoná, jej posílí. Nietzsche je vnímá pozitivně, naopak soustrast se slabostí má za následek pouze její další šíření a prohlubování. Křesťanství je ztělesněním slabosti, působí proti přirozenému zákonu selekce, tím poškozují celé lidstvo. Nedovoluje člověku vyniknout nad ostatní, každý má být průměrný členem stáda. To je v rozporu s myšlenkou nadčlověka. „Učení o rovnosti!... Ale není jedovatějšího jedu: neboť zdá se, že je hlásá sama spravedlnost, kdežto je koncem spravedlnosti...“⁸² Lidé buď potřebují, aby jim někdo vládl, pokud nejsou dost silní, v opačném případě vládnou sami. Každý chce vládnout, projevit svoji vůli k moci, tak také vzniklo křesťanství.

Problémem člověka je, že nepřijímá život s radostí. Není dostatečně silný fyzicky i duševně na to, aby se dokázal vyrovnat se vším, co přináší, zejména s utrpením, bolestí, krutostí. Člověk by se měl smířit s tím, že život v sobě zahrnuje jak příjemné tak i nepříjemné aspekty, bez ohledu jestli je člověk dobrý či špatný. „Od té doby, co lidé jsou lidmi, příliš málo se radovali: To jediné, bratří moji, je dědičný náš hřích!“⁸³ Lidé před životem utíkají do svého imaginárního světa. Nadčlověk svrhne současnou morálku, která produkuje stádního člověka, a vytvoří novou, bude mírou všech věcí, již bez boha (usmrtí boha), která bude napomáhat životu a rozvoji člověka. Sám se stane bohem, existenci něčeho vyššího nemůže akceptovat, „[...] kdyby bohové byli, jak já

⁸¹ NIETZSCHE, Friedrich. *ANTIKRIST pokus o kritiku křesťanství*. Vyd. 1. Bratislava: SandS, 1991. S. 8.

⁸² NIETZSCHE, Friedrich. *Soumrak model čili: Jak se filosofuje kladivem*. B.p.v. Praha: Votobia, 1995. S. 166.

⁸³ NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*. B.p.v. Olomouc: Votobia, 1995. S. 78.

bych snesl, že nejsem bůh! *Tedy* není bohů.“⁸⁴, bude určovat zákony, soudit a trestat. Nechá projevit své pudy, bude jim důvěřovat, jsou tím nejsilnějším, co má. Nebude lstí otravovat a oslabovat své nepřátele. „Miluji statečné: není však na tom dost, abys kolem sebe mlátil. Mlať si, ale věz do koho! A často je více statečnosti v tom, když potlačíš svůj hněv a svého soka míjíš: proto, aby ses uchoval pro důstojnějšího nepřítele! Máte míti jen nepřátele, jichž byste nenáviděli, ne však takové, jimiž byste povrhovali: buďte mi hrdi na svého nepřítele: [...]“⁸⁵ Existence nepřátel nás nutí k překonávání sebe sama, posiluje nás.

S příchodem nadčlověka také končí lineární pojetí času typické pro židovsko-křesťanskou tradici, kdy smyslem je vývoj, pokrok v čase a dospění k nějakému vyvrcholení (např. boží království). Nietzsche vnímá čas cyklicky, vše se neustále opakovaně odehrává do nejmenšího detailu stejně, což vede v chaos, důležitý je každý přítomný okamžik a jak kvalitně a intenzivně jej prožijeme, protože záleží pouze na nás, jestli vracející se okamžiky budou příjemné či nikoliv, cykličností odstranil pomíjivost. Dle Nietzscheho má člověk konat pro věc samotnou a ne z nějakého důvodu, nutnosti atd. „Mé učení praví: úlohou je žít, aby sis musel přát žít znovu - bude tomu tak v každém případě.“⁸⁶ Nietzsche spojuje dvě protikladné linie, věčný návrat neumožňuje vývoj, pokrok v čase, jelikož vše se neustále opakuje, člověk ustrne. Naproti tomu na nadčlověka je vyvíjen tlak tvorby, vývoje, překonání sebe sama. Z dvou protikladů vzniká jeden kompaktní celek, podobně jako je umění tvořeno apollinským a dionýským živlem. „Obě nauky tedy platí: „Bouřlivý pohyb - cíl a klid v každém místě dráhy. Každý okamžik je věčný i pomíjivý, každý má hodnotu absolutní i relativní.“⁸⁷ Jedině nadčlověk s radostí uvítá teorii věčného návratu a nepropadne nihilismu. Odpověď démonovi (viz citace č. 31) by byla naprosto euforická, věčný návrat znamená pro nadčlověka neustálé potvrzování a překonávání sebe sama, což je výzva, s kterou se dokáže vyrovnat pouze nadčlověk.

⁸⁴ Tamt., 76 s.

⁸⁵ Tamt., 60 s.

⁸⁶ KOUBA, Pavel. *Nietzsche. Filosofická interpretace*. Vyd. 1. Praha: Český spisovatel, a.s., 1995. S. 52.

⁸⁷ Tamt., 67 s.

Lidem je potřeba dát nový smysl života, doposud tento smysl zastával bůh, nadčlověk jej má nahradit. „Nadčlověk je smysl země. Vaše vůle nechť dí: nadčlověk budiž smysl země.“⁸⁸

3. ZÁVĚR

Zaměření bakalářské práce bylo především na kritiku židovsko-křesťanské tradice, užívající pojmů jako je víra, bůh, láska, hřích atd., ze které se vyvinula evropská kultura. Myslím, že se mi podařilo postihnout základní teze Nietzscheovy filosofie. Čím hlouběji jsem pronikal do oblastí, kterým se Nietzsche věnoval, tím rostlo množství témat, kterým jsem se chtěl blíže věnovat, protože i přes špatné zdraví a časté cestování byl velmi pracovitý, neustále sepisoval své rodící se myšlenky, v tom neustal až do svého zhroucení, to shledávám opravdu obdivuhodné.

Z práce je patrné, že Nietzsche nevystupuje jako ateista ani jako antisemita, ačkoliv jeho názory jsou radikální. K opačnému názoru může dospět pouze člověk, který vytrhne myšlenky z kontextu a tím je dostatečně nepochopí. Nemyslím si, že by křesťanství prošlo nějakou radikální změnou od dob Nietzscheova života, např. sekularizaci nevnímám jako podstatnou změnu, z mého pohledu jde o pouhé zmenšení vlivu na veřejný život, ale to nemá nic společného s podstatou křesťanství. Pokrok vidím v tom, že křesťanství ustoupilo ze svých mocenských pozic, což ovšem pramení z tlaku společnosti. Kdyby dnes Nietzsche žil, kritika by byla stejně silná (pomineme-li jiný kulturní vliv v dětství) s tím rozdílem, že by nepůsobila takové pobouření.

Nietzsche se ve své filosofii věnuje pojmu nadčlověk, představuje ideálního člověka, který převzal odpovědnost za svůj život, nespolehá se na boha. Myslím, že mnoho lidí účelně využívá existenci boha, víru mechanicky přejímají a pokud spáchají něco špatného, on jim pomůže se s tím vyrovnat. Nadčlověkem bojoval Nietzsche proti pokrytecké společnosti a vytváření pseudomorálky, která neodpovídá přirozenosti člověka. Člověk se nesmyslně distancuje od zvířecího původu (snad pro lepší pocit?). Už jenom fakt, že jako

⁸⁸ NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*. B.p.v. Olomouc: Votobia, 1995. S. 10.

živočišný druh jsme přežili v rámci evoluce, dokazuje naši vrozenou agresivitu, vychytralost, houževnatost atd. Pokud bychom opustili naše kořeny, čím se potom staneme? Dále se snažil přiblížit člověka reálnému životu, tím že zpochybnil jeho naivní představy o vlastní důležitosti v rámci vesmíru a že dokáže odhalovat a zkoumat pravdu o sobě.

Také jsme mohli vidět, že celá filosofie Nietzscheho je rozporuplná, objevují se v ní myšlenky, které si na první pohled odporují, avšak dohromady vytvářejí fungující celek, stejně jako je tomu v životě. Proto i odmítal dualistické pojetí světa, vždy je zde celek, jenž je tvořen několika částmi. Ovšem netroufám si tvrdit, že jsem zcela pochopil Nietzscheovy myšlenky, to si myslím, že by bylo namyšlené, ostatně nejsme identické osoby. Nietzscheův styl vyjadřování je emotivní, čtenáře tím vtáhne do textu. Kolikrát jsem se i zasmál nad některými přirovnáními. Občas je považován za pesimistického filosofa, mě tak nepřijde, právě naopak, vnímám jej jako takového aktivistu s perem v ruce, který bojuje proti tomu, co se mu subjektivně nelíbí na společnosti.

Filosofii Nietzscheho lze brát jako návod k zamyšlení se nad sebou samým, nikoho neponižovat a před nikým se neponižovat. Člověk by měl dosáhnout vyrovnaného stavu mezi svojí osobou a společností, aby se nenechal oslabovat a dosáhl toho, co chce. Měl by se řídit především svými hodnotami (samozřejmě v rámci zákona) a ne obecným míněním.

4. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

4. 1. primární literatura

NIETZSCHE, Friedrich. *Antikrist: pokus o kritiku křesťanství*. B.p.v. Bratislava: SandS, 1991. ISBN 80-900431-9-4.

NIETZSCHE, Friedrich. *Duševní aristokratismus*. B.p.v. Olomouc: Votobia, 1993. ISBN 80-85619-87-3.

NIETZSCHE, Friedrich. *Ecce homo*. Vyd. 1. Praha: Naše vojsko, 1993. ISBN 80-206-0270-4.

NIETZSCHE, Friedrich. *Genealogie morálky*. Vyd. 1. Praha: Aurora, 2002. ISBN 80-7299-048-9.

NIETZSCHE, Friedrich. *Lidské, příliš lidské: kniha pro svobodné duchy*. První díl. Vyd. 1. Praha: OIKOYMENH, 2010. ISBN 978-7298-404-6.

NIETZSCHE, Friedrich. *Mimo dobro a zlo*. Vyd. 2. Praha: Aurora 1998. ISBN 80-85974-54-1.

NIETZSCHE, Friedrich. *Nečasové úvahy I*. Vyd. 2. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0289-6, 80-204-0286-1.

NIETZSCHE, Friedrich. *Nečasové úvahy II*. Vyd. 2. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0289-6, 80-204-0287-X.

NIETZSCHE, Friedrich. *O pravdě a lži ve smyslu nikoli morálním*. Vyd. 2. Praha: OIKOYMENH, 2010. ISBN 978-80-7298-428-2.

NIETZSCHE, Friedrich. *Radostná věda*. Vyd. 3. Praha: Aurora, 2001. ISBN 80-7299-043-8.

NIETZSCHE, Friedrich. *Ranní červánky: myšlenky o morálních předsudcích*. Vyd. 1. Praha, Pražská imaginace, 1991. ISBN 80-7110-041-2.

NIETZSCHE, Friedrich. *Soumrak model čili: Jak se filosofuje kladivem*. B.p.v. Praha: Votobia, 1995. ISBN 80-85885-33-6.

NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*. B.p.v. Olomouc: Votobia, 1995. ISBN 80-85885-79-4.

NIETZSCHE, Friedrich. *Zrození tragédie z ducha hudby*. B.p.v. Praha: Studentské nakladatelství Gryf, 1993.

4. 2. sekundární literatura

BLECHA, I. et al. *Filosofický slovník*. Vyd. 2. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. ISBN 80-7182-064-4.

FRENZEL, Ivo. *Friedrich Nietzsche*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1995. ISBN 80-204-0517-8.

HOLLINGDALE, R. J. *Nietzsche*. B.p.v. Olomouc: Votobia, 1998. ISBN 80-7198-334-9.

HRBEK, Mojmír. *“Smrt boha“ v Nietzscheově filosofii*. Vyd. 1. Brno: Academia, 1997. ISBN 80-200-0588-9.

KOUBA, Pavel. *Nietzsche. Filosofická interpretace*. Vyd. 1. Praha: Český spisovatel, a.s., 1995. ISBN 80-202-0585-3.

5. RESUMÉ

Das Thema meiner Bachelorarbeit ist die Kritik der Religion und des Christentums von Friedrich Wilhelm Nietzsche. In der Arbeit beschreibe ich die Philosophie von Nietzsche bezüglich der Moral, der Abstammung und der falschen Vorstellung von der Welt bzw. von dem Gott Jesus Christus. Die Interpretation geht aus den primären Literaturen von Nietzsche, die ich gelesen habe.

Das erste Kapitel ist die Einführung und enthält die Basisinformationen des Leben von Nietzsche zum Beispiel: Wie war seine Kindheit oder welcher Philosoph inspirierte ihn. Ich meine, dass man, ohne bestimmten Kontext, seinem Denken nicht auffassen kann. In diesem Kapitel kann man auch sehen, wie in jeder Phase hat die Philosophie von Nietzsche entwickelt. Am Ende steht die Philosophie des Übermenschen, der Theorie von den ewigen Wiederkunft und des Willens zur Macht.

In den nächsten Kapiteln finden wir schon das Hauptthema der Bachelorarbeit. Nietzsche kritisiert die christlichen Begriffe wie die Sünde, die Liebe und die Glaube. Diese drei Sachen nennt er den christlichen Pfiffigkeiten. Diese Werte benutzen die Christen gegen dem Menschen, haben nichts gemeinsam mit der Wahrheit und schwächeln den Menschen ab. Das Leben des Menschen ist dekadent. Das Christentum ist die Religion der schwachen und kranken Leute. Die Christen hassen Leben und rächen sich. Nur Jesus Christus war ein echter Christ, weil er in der Frieden gelebt hat.

Der Übermensch von Nietzsche braucht keinen Gott und die Moral ist seine eigene, die er hergestellt hat. Man muss seine Verantwortung übernehmen, wie er lebt und was tut. Man soll in der menschlichen Gesselschaft frei und selbstbewusst leben. Das Leben enthält sowohl gutes, als such schlechtes und das man muss annehmen.